

Navigating Mis- and
Disinformation at an Older Age

Disinformaatio, propaganda ja ajatusvirheet

Kuinka psykologiset mekanismit
vääristävät todellisuutta

Nordplus

JYVÄSKYLÄN
KESÄYLIOPISTO

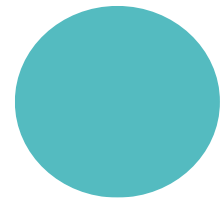

Vanhustyön keskusliitto
CENTRALFÖRBUNDET FÖR DE GAMLAS VÄL RY

MEDARDO ČOBOTO
TREČIOJO AMŽIAUS UNIVERSITETAS

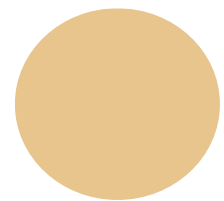

Ajatteletko,

että olet aina oikeassa?

että kaikki arviosi ovat oikeita?

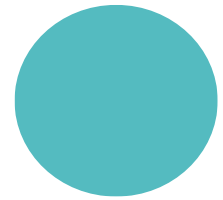

Oletko koskaan kysynyt itseltäsi:

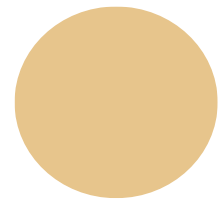
miksi minulla on tällainen mielipide?

olenko fiksumpi kuin kaikki ympärilläni?

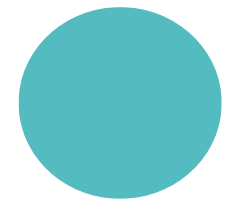
-

Propaganda ja disinformaatio yrittävät muuttaa mielesi.

Päätavoite on saada sinut ajattelemaan eri tavalla, mikä muuttaa käyttäytymistäsi.

Mikä on ero propagandan ja disinformaation välillä?

Mitä on disinformaatio?

Päätavoite: Harhauttaa, huijata

Muoto: Valheita, tekaistuja uutisia, manipuloituja valokuvia tai tilastoja.

Konteksti: Käytössä monilla aloilla (politiikka, liiketoiminta, sota-aika, sosiaalinen media).

Disinformaatio on ennen kaikkea työkalu.

Mitä on propaganda?

Päätavoite: Vakuuttaa muut ja legitimoida tietty ideologia, auktoriteetti tai toimintatapa.

Muoto: Johdonmukainen viestintäjärjestelmä—iskulauseita, toistuvia kertomuksia ja tunteiden kohokohtia.

Konteksti: Pitkäaikainen ja strategisesti suunniteltu; historiallisesti poliittisten järjestelmien, sotien ja ideologisten liikkeiden tunnusomainen toimintamalli.

Keskeinen ominaisuus: Keskittyminen ja suostuttelua, ei pelkkiä valheita. Propaganda on strategia.

Disinformaatio vs. propaganda

Disinformaatio on työkalu.

Propaganda on strategia.

Propaganda voi käyttää disinformaatiota.

Mutta propaganda ei perustu pelkkiin valheisiin.

Propaganda kohdistuu ensisijaisesti siihen, miten ihmiset ajattelevat, ei vain siihen, mitä he tietävät.

Psykologinen ulottuvuus

Propaganda toimii tehokkaasti, koska se:

Hyödyntää luonnollisia ihmisen ajattelumalleja.

Käyttää ennustettavia psykologisia oikoteitä.

Kannustaa ajatusvirheisiin.

Vähentää kriittistä analyysiä.

Propaganda ja ajatteluvirheet

Propaganda käyttää systemaattisesti ajatteluvirheitä.

Kun nämä virheet poistetaan, propagandatekstit usein romahtavat.

Virheet lisätään tarkoituksella, ei vahingossa.

Ne ovat hienovaraisia ja erittäin tehokkaita.

Mitkä ovat ajatusvirheet?

Systemaattiset päättelyn vääristymät.

Automaattinen ja usein tapahtuu tajuamatta.

Emotionaalisesti vakuuttava, mutta loogisesti puutteellinen.

Kykenevä muokkaamaan todellisuuden havaitsemista.

Ne ovat erityisen tehokkaita propagandatyökaluja.

Miksi on tärkeää tunnistaa ajatusvirheet?

Propaganda tahallaan istuttaa ajatusvirheitä.

Propagandaa vastaan taisteleminen alkaa kriittisestä ajattelusta.

Ajatusvirheiden korjaaminen johtaa selkeämpään havaintoon ja parempaan hyvinvointiin.

Todellisia propagandaesimerkkejä

Propaganda harvoin näyttää ilmeiseltä valheelta.

Se vaikuttaa yleensä emotionaalisesti vakuuttavina, yksinkertaistettuina kertomuksina, jotka perustuvat ajatusvirheisiin.

Seuraavat esimerkit havainnollistavat, miten ajatteluvirheitä käytetään todellisessa propagandaviestinnässä (media, poliittinen viestintä, sosiaaliset verkostot).

Ajatusvirhe: Ajatustenluku

Ajatustenluku: Oletetaan, että tiedämme, mitä muut ajattelevat, haluavat tai aikovat.

Piilotettujen motiivien liittäminen ilman todisteita

Esimerkki: "He haluavat tuhota maamme."

Miksi se on vaarallista?

Poistaa tarpeen todisteille

Luo epäluuloa ja vihamielisyyttä

Yksinkertaistaa monimutkaiset aikomukset uhkiksi.

Ajatusvirhe: Tunteiden arviointi

Tunnearviointi (tunnepohjainen päättely)

Todellisuuden arviointi tunteiden perusteella, ei faktojen perusteella.

Esimerkki:

"Minua pelottaa, siksi uhka on todellinen".

Miksi se on tehokas:

Tunteet tuntuvat vakuuttavilta

Pelko ja viha syrjäyttävät logiikan

Rationaalinen analyysi ohitetaan

Esimerkkejä ajatteluvirheistä viestinnässä

Yleisiä propagandatyyllisiä viestejä ovat:

"Kaikki ovat meitä vastaan" (yleistys)

"Jos tämä epäonnistui, kaikki epäonnistui" (kaikki tai ei mitään -ajattelu)

"He ovat pettureita" (leimaus)

"Tämä pieni tapahtuma todistaa täydellisen romahduksen" (suurennus)

Jokainen esimerkki yksinkertaistaa todellisuutta ja edistää tunteellisia johtopäätöksiä.

Miksi ajatteluvirheet toimivat

Ajatusvirheet:

Vähentää kognitiivista ponnistusta

Tarjoaa yksinkertaisia selityksiä

Tarjoaa emotionaalista varmuutta

Luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja moraalista selkeyttä.

Propaganda voimistaa näitä vaikutuksia tarkoituksella.

Ajatteluvirheiden korjaaminen

Kuinka korjata ajatusvirheitä:

Ota rauhassa – älä tee päätöksiä automaattisesti.

Yritä aina erottaa faktat tulkinnasta.

Pyydä aina todisteita.

Kysy, mitkä vaihtoehdot ovat.

Se ei ole intuitiivista – se täytyy oppia.

Käytännön kysymyksiä kriittiseen ajatteluun

Kun kohtaat viestin, kysy:

Mitä faktoja oikeasti esitetään?

Mitä tunteita tämä viesti herättää?

Mitä tietoja puuttuu?

Mikä ajatusvirhe tässä voisi olla?

Käytännön kysymyksiä kriittiseen ajatteluun

Seuraavan kerran kun haluat sanoa "tietenkin, hän teki sen...", pysähdy ja kysy: "Mistä minä sen tiedän?"

Seuraavan kerran, kun tunnet voimakkaan tunneimpulssin uutisen tai poliittisen kannanoton vuoksi, pysähdy. Kysy itseltäsi: Tarkoittaako se, mitä tunnen, että se on totta?

Disinformaatio harhaanjohtaa väärän sisällön kautta.

Propaganda harhauttaa vääristyneellä ajattelulla.

Tehokkain puolustus ei ole pelkästään faktantarkistus, vaan kyky tunnistaa ja korjata ajatusvirheitä.

Propaganda on tehokkainta, ei siksi, että ihmisiltä puuttuisi älykkyys, vaan siksi, että ajatteluvirheet ovat inhimillisiä ja automaattisia.

Näiden virheiden tunnistaminen palauttaa toimijuuden ja selkeyden.

Kriittinen ajattelu ei ole skeptisyyttä kaikkea kohtaan —

se on kurinalaisuutta ajatella selkeästi tunteista, paineista ja manipuloinnista huolimatta.

**Richard Savukynasin pohjalta –
Lyhyt katsaus ajatusvirheisiin, Liettuan armeija, 2020**

**Joitakin erityisiä ajatusvirheitä ja
keskustelukysymyksiä**

Esimerkki 1 – Kaikki tai ei mitään

Viesti:

"Jos uudistukset eivät heti parantaneet elintasoja, koko uudistusprosessi on epäonnistunut."

Miksi se toimii:

Sivuuttaa osittaisen edistymisen

Poistaa vivahteet

Ajaa katsojat äärimmäisiin johtopäätöksiin

Keskustelukysymys:

Mitä vaihtoehtoisia selityksiä jätetään huomiotta?

Esimerkki 2 – yleistys

Viesti: "Yksi korruptoitunut virkamies todistaa, että koko valtiojärjestelmä on korruptoitunut."

Miksi se toimii:

Sivuuttaa kokonaiskuvan

Yleistää yhden ihmisen perusteella

Ajaa katsojat äärimmäisiin johtopäätöksiin

Keskustelukysymys:

Oikeuttaako yksi esimerkki yleismaailmallisen johtopäätöksen?

Esimerkki 3 – Mielen suodatin & Positiivisen hylkääminen

Viesti: "Kyllä, talous kasvaa, mutta tavalliset ihmiset eivät tunne hyötyjä — joten kasvu ei merkitse mitään."

Keskustelukysymys:

Mitkä faktat jätetään pois kertomuksesta?

Esimerkki 4 – Suurennus

Viesti: "Yksi mielenosoitus edustaa täydellistä kaaosta ja yleisen järjestyksen romahtamista."

Miksi se toimii:

Yksittäisiä tapahtumia liioitellaan

Luo kriisin tunteen

Oikeuttaa äärimmäiset vastatoimet

Keskustelukysymys:

Kuinka edustava tapahtuma on?

Esimerkki 5 – Emotionaalinen päättely

Viesti: "Tunnetta olomme uhatuksi, siksi uhka on todellinen."

Miksi se toimii:

Tunteet korvaavat todisteet

Pelko menee kriittisen analyysin edelle

Luo välittömän tunne-elämän linjauksen

Keskustelukysymys:

Mitkä faktat tukevat tunteellista väitettä?